

МОВА ЗАСОБІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Ірина Заліпська

МЕТАФОРА І ПЕРИФРАЗ ЯК ІДЕНТИФІКАТОРИ ОБРАЗНОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ТЕЛЕЕФІРУ

Образність – важлива комунікативна ознака сучасних ЗМІ. Образність мови – це вживання слів, словосполучень у незвичному для них оточенні. Прагнення охопити максимальну аудиторію змушує журналістів будувати повідомлення, добираючи яскраве мовне оформлення. У прямому телеефірі повновартісно реалізується образотворчий потенціал засобів різних рівнів мови: фонетичного, лексико-фразеологічного, морфемно-словотвірного і синтаксичного. Серед них першість тримають лексико-фразеологічні одиниці та створені на їхній базі тропи – метафора і перифраз.

Справді, переносне значення слова надає образності тексту, увиразнює мовний матеріал, зацікавлює слухача. На початку ХХІ століття на творення метафори впливають інтенсивні зміни в різних сферах суспільного життя. У мові прямого телеефіру найбільшу за обсягом групу становлять **метафори на позначення політичних реалій**: *Демократи часто об'єднуються за п'ять хвилин до розстрілу* (1+1, 16.09.2008, ТСН, 19:33); *Микиті Хрущову дісталось сьогодні найбільше – сорок яєчних пострілів* (1+1, 19.02.2009, ТСН, 22:45); *Депутат відкупився малою кров'ю* (1+1, 23.02.2009, ТСН, 19:51); *Воронин [тут і далі зберігаємо особливості вимови журналіста – І. З.] у всьому звинуватив опозицію, мовляв, вона після парламентських виборів учинила вуличний безлад, а тепер знову сіє*

хаос (СТБ, 15.06.2009, Вікна, 22:03–04); *Ющенко вимагає від парламентарів негайно викликати Тимошенко на килим* (СТБ, 15.06.2009, Вікна, 22:08); *Поправку написали, утім, вона провалилася* (Новий канал, 30.06.2009, Репортер, 19:04).

Як бачимо, у предикативних метафорах особливо виразно репрезентовано протиставлення влади та опозиції, депутатів та пересічних громадян. Для підсилення образності журналісти використовують метафори, що становлять контамінацію з контекстуальними перифразами, тобто сполуками слів, що описово номінують поняття, реалії, осіб у конкретному журналістському повідомленні. За межами інформаційного тексту важко пояснити їхнє значення, немає так званої вербальної ідентифікації перифраза. Наприклад, у контекстуальній перифразі *На горі чистка пір'я* (1+1, 13.07.2009, ТСН, 19:32–33) лексема *гора* позначає *Верховну Раду України*. Для творення метафор на позначення політичних реалій мас-медійники використовують термінологію з інших сфер, зокрема будівельної: *циркулярка не витримує натиску депутата* (1+1, 23.02.2009, ТСН, 19:51).

Другу за кількістю групу становлять **метафори, що відображають різні аспекти життя громадян**: *...кльонуло десятки дніпропетровців* (1+1, 17.02.2009, ТСН, 19:43); *Задля додаткового стимулу міська влада поховає на дні річки 10 тисяч гривень монетами* (СТБ, 15.06.2009, Вікна, 22:41); *Твори випускників були червоні від вчительських правок, але Міносвіти задоволене* (1+1, 16.06.2009, ТСН, 20:00); *Українці штурмують сервісні центри – економлять* (1+1, 06.07.2009, ТСН, 19:51–52); *Тарифи підскочили вдвоє* (1+1, 13.07.2009, ТСН, 19:44). Предикативні та атрибутивні одиниці вербалізують передусім негативні процеси, проте нескладна лексико-семантична структура метафор надає словосполучкам легкості, природності.

Образність у сучасних телевізійних медіа пов'язуємо й з **метафорами на позначення економічних (у тому числі фінансових) процесів**: *Кажуть, що через звільнення Пинзенника економіка лусне* (1+1, 17.02.2009, ТСН, 19:34); *Причина блокади регіоналів – це зірвати наступний транш МВФ, щоб заробити дирки [написання відтворює вимову диктора. – І. З.] в бюджеті* (5 канал, 10.07.2009, Новий час, 20:12);

Цими грошима уряд планує гасити зовнішні борги і підпирати дефіцитний бюджет (Перший національний, 10.07.2009, Новини, 21:03); *Якщо ж темпи підвищення рівня виробництва зберуться у наступні два місяці, можна буде говорити про початок сталої динаміки та виповзання вітчизняної економіки із кризи* (Перший національний, 14.08.2009, Діловий світ, 09:07). Більшість таких метафор спрямована на негативну оцінку економічних реалій (*економіка лусне, заробити дирки* [написання відтворює вимову диктора. – І. З.] *в бюджеті, гасити зовнішні борги, підпирати дефіцитний бюджет*).

Образність мови прямого ефіру реалізовано через систему метафор, пов'язаних з різними сферами професійної діяльності:

– міліції: *...що світить п'яним даішникам* (1+1, 27.04.2009, ТСН, 22:45); *Трасу Харків-Сімферополь окупували фальшиві автоінспектори* (1+1, 16.06.2009, ТСН, 19:49–50); *Чи вже вдалося приборкати „козаків-даішників”?* (1+1, 16.06.2009, ТСН, 19:50);

– авіації: *Відкриття авіасалону у французькому Ле Бурже підмочив дощ, усе інше – на висоті* (1+1, 15.06.2009, ТСН, 22:39–40); *Авіакомпанія Міноборони – ласий шматок державного пирога* (1+1, 15.07.2009, ТСН, 17:02);

– журналістики: *За рік журналіст стоптує до дір десятки пар взуття, ...а для пересічних українців журналіст нерідко остання інстанція, куди можна звернутися у пошуках правди* (1+1, 06.06.2009, ТСН, 19:53);

– культури: *Герої вже стирають взуття і паркет* (1+1, 16.02.2009, ТСН, 20:08).

Частотність уживання певних груп метафор пояснюємо важливістю тієї чи тієї сфери в житті населення, вагомістю тематичної інформації в мові мас-медіа, а також зацікавлення самими громадянами певними явищами чи подіями. Справді, для максимального впливу на свідомість адресата автори інформаційних телевізійних повідомлень звертаються до таких зображальних засобів мови, як вторинні номінації.

Постійно в мовно-стилістичному арсеналі журналістів прямого телефіру **перифрази**. Це непрямий опис найменування предметів і явищ дійсності (переважно емоційно-експресивного, оцінного характеру). Частотні сталі перифрази: *свої*

ластівки (про авто) (5 канал, 11.02.2009, Час новин, 23:10); *вічнозелені папірці* (про долари) (1+1, 15.02.2009, ТСН, 19:59); *слуги Феміди* (про суддів) (1+1, 18.02.2009, ТСН, 19:56); *слуги народу ніби не проти зробити обрізання пільг* (про народних депутатів) (1+1, 02.03.2009, ТСН, 22:40); *білого золота, як його називали козаки, – надлишок* (про сіль) (1+1, 04.05.2009, ТСН, 19:50); *закачування блакитного палива у сховища* (про газ) (1+1, 16.06.2009, ТСН, 19:35); *територія вільна від зеленого змія* (про алкоголь) (1+1, 10.07.2009, ТСН, 20:06); *смерть короля поп-музики* (про Майкла Джексона) (Перший національний, 10.07.2009, Новини, 21:21).

З'являються й нові **перифрази на позначення явищ суспільно-політичної сфери**: *від Черновецького до об'єкту його обожнювання* (йдеться про пенсіонерів) (1+1, 15.02.2009, ТСН, 19:53); *не зав'язували тісно дружби з товстосумами* (про бізнесменів, депутатів) (1+1, 06.07.2009, ТСН, 19:54).

В асоціативні зв'язки вступають **перифрази на позначення місця**, наприклад: *На Банковій поки що не бачать сенсу пропонувати кандидатуру, бо роботу Верховної Ради заблоковано* (Перший національний, 10.07.2009, Новини, 21:09). У реченні перифраз на *Банковій* позначає Адміністрацію Президента України, проте на цій же вулиці знаходиться приймальня Верховної Ради України, тому спостерігаємо синонімію в найменуванні об'єктів.

У прямому ефірі частотні **перифрази на позначення осіб**, як-от: *улюбленець бабусь* (про экс-мера міста Києва Леоніда Черновецького) (1+1, 11.02.2009, ТСН, 19:37); *з ким привітається „леді Ю”* (про Юлію Тимошенко) (1+1, 23.04.2009, ТСН, 19:45); *куди збирається тінь Президента?* (про Віктора Балогу) (1+1, 17.05.2009, ТСН, 19:59); *дяді в погонах вислухали пояснення, що малюк засумував за мамою* (про міліціонерів) (1+1, 15.06.2009, ТСН, 22:41–42). Окремі перифрази можуть містити лексемо-підказки, наприклад: *чоловік в міліцейській формі вимагає зупинитися* (про міліціонера) (1+1, 16.06.2009, ТСН, 19:50). Перифраз містить ідентифікатор *міліцейський*, що вказує на зв'язок особи з професійною діяльністю.

Перифрази в окремих контекстах створюють ефект загадковості і водночас використовуються для звеличення

конкретних осіб: *Бондаренко молодша перемогла третю ракетку світу в трьох сетях* (про Венус Вільямс) (ICTV, 19.08.2009, Спорт, 19:16).

Установлено, що в мові прямого телеефіру наявні синонімічні ряди до певних денотатів. Наприклад, на позначення дівчат легкої поведінки вживають перифрази: *нічні метелики працюють за кількасот гривень* (1+1, 22.02.2009, ТСН, 19:53); *яскраві жінки оточили парламентську будівлю* (СТБ, 23.10.2009, Вікна, 18:14).

Перифрази-синоніми вживаються й в одному інформаційному повідомленні, наприклад, у розповіді про планету Марс: *Міжнародна команда астронавтів успішно повернулася з віртуального Марса. В Підмосков'ї завершився космічний експеримент. Шестеро міжпланетних мандрівників вийшли зі спеціального тренажера, який імітував корабель на орбіті червоної планети. Останніх сто п'ять днів вони провели в неземних умовах... Далі уже науковці вивчатимуть, як використати результати нинішнього експерименту під час справжньої експедиції на четверту планету* (Перший національний, 14.07.2009, Новини, 15:12–13). В іронічний контекст уплелися перифрази на позначення вовка: *І без жодного натяку. Крім журналіста, сьогодні ще й день героя українських казок і мультиків – день вовка. Свято придумали, аби діти не забули – є такий звір. Збіг із днем журналіста вийшов знаковим: сіроманця ноги годують, журналіста також. Вовчик-Братик – санітар лісу, журналіст – психіатр владного олімпу. Ну, а для нашої Тетяни Коваленко день вовка став навіть важливішим за день журналіста* (1+1, 06.06.2009, ТСН, 19:57).

У мові прямого ефіру трапляються так звані **стерті перифрази**. Наприклад, *перевертні у погонах, перевертні*, що означає „корупціонери-правоохоронці„: *Мисливці за перевертнями у погонах відкрили сезон полювання і почали його з Одеси... Перевертнів знайшли навіть в обласному управлінні Служби безпеки* (1+1, 15.06.2009, ТСН, 22:37).

У мовній практиці телевізійних ЗМІ зафіксовано загальновідомий перифраз *голубі артерії* – річки. Засвідчено й його модифікацію (..вони цілодобово мандрують *асфальтовими*

артеріями держави (1+1, 22.02.2009, ТСН, 19:49) на позначення доріг.

Уживання **контекстуальних перифраз**, як правило, вимагає ширшого контексту. Наприклад: *пекельна машина була з дистанційним керуванням* (про несправний ліфт) (1+1, 06.06.2009, ТСН, 19:30–31); *Юля Дячук щойно з майбутньої туристичної Мекки* (про Київ) (1+1, 29.06.2009, ТСН, 19:49); *майстер-клас з української йоги пройшла й Ірина Маркевич* (про гончарство) (1+1, 29.06.2009, ТСН, 19:52). Особливо це стосується однослівних вторинних номінацій, як-от у такому вживанні: *от і не витримує бідолашна наступу сміття* (про природу) (1+1, 06.07.2009, ТСН, 19:49).

Образність підсилюється завдяки нанизуванню перифраз: *Феміда у лахмітті. В країні можуть зупинитися суди. Через брак коштів держава майже не фінансує храми правосуддя. Грошей вистачає лише на Конституційний, Верховний, Вищий господарський та адміністративні суди. В інших нема за що навіть кореспонденцію відправити, тож репетувати „суддю на мило”, якщо вашу справу відкладено в довгу шухляду, вже не актуально. Мантії бідні* (1+1, 30.06.2009, ТСН, 19:52–53). У тексті на позначення суду вжито перифраз *храми правосуддя*, метонімію *мантії*, а щодо *правосуддя* – *Феміда*.

Загалом матеріал мови тележурналістів засвідчує активне використання актуальних для публіцистичного стилю засобів та прийомів створення образності – метафор і перифраз. Вони увиразнюють мову, роблять інформаційні повідомлення експресивнішими й оптимізують їх сприймання.